

KONYA VE PAYİTAHT OLUŞU KONYA AND CONSIST OF CAPITAL CITY

Tuncer BAYKARA*

Öz

Haçlı Seferleri ile Konya arasında ilginç bir ilişki vardır. Şöyle ki 1071 sonrasında, Selçuklu Kutalmış oğulları doğrudan İstanbul'u hedeflemişlerdi. Bu yüzden idare merkezleri de oraya ulaşan yol üzerindeki İznik şehri oldu. I. Haçlı Seferi sonunda burası kısa bir sürede elden çıkınca, ülke içinde daha güvenli veya ulaşılması zor bir yer arandı. Bunun sonucu Konya, XII. yy başlarından itibaren Selçuklu Kutalmış evladının merkezi oldu.

Konya merkezine düşman (hasım) güçlerin ulaşması ve tehdit etmesi bir yüzyıl sonra oldu. Gerçi Bizans güçleri de tehdit etti ama onlar kolaylıkla bertaraf edilmişti. 1190 senesinde bir başka Haçlı ordusu Konya şehrini etkiledi. Selçuklu iç çekişmelerinin de etkilediği bu yıllarda Konya, bir idare/devlet merkezi olmanın nimetlerini de yaşıyordu. Bu sebeple Haçlıların şehre ve çevresine verdikleri zarar kısa bir sürede giderildi ve Konya hızlı bir gelişme sürecine girdi.

Anahtar Kelimeler

Haçlı seferleri, Selçuklu, Bizans,

Abstract

There is an interesting relationship between the Crusades and Konya. After 1071, the Sultanate of Rum aimed for the city of Istanbul directly. Therefore it was the city of Iznik on the road to Istanbul that was their center of government. After this location has been lost for a short time during the first crusade another location, which is more secure or harder to reach, was searched for. As a result Konya became the center of the Sultanate after the beginning of 12th century.

It took another century for hostile forces to reach Konya and threaten the city. Although Byzantine forces also posed a threat they were also easily eliminated. In 1190 another Crusader army affected the city of Konya. Konya was enjoying the benefits of being the center of government during these years when the Seljuqid internal contentions were also effective. Therefore the damage by the crusaders to the city and it's environ was resolved in a short time and Konya has started an era of quick development.

Keywords

Crusader, Seljuqid, Byzantine

Giriş

Türkiye Selçukluları Devrinde Konya şehri, benim 1980'li yıllardaki doçentlik çalışmam idi. O zamanki kurallara göre bağımsız bir çalışma yapıyordu ve ben de Konya'yı tercih etmiştim. Neticede eski ve dönen çalışmalarımın (Türkiye Selçuklularında Taşra Yönetimi: Vilayet) da birikimi ile kısa bir sürede Konya'yı hazırlayıp Üniversitelerarası Kurul'a teslim etmiş idim. Şimdilerde hepsi de rahmetli olan hocalarım içinde Selçuklu dönemini iyi bilenlerin başında Osman Turan gelmekle birlikte o Üniversite dışında idi. Geridekilerin ve benim jüride olanlar içinde de Mehmet Altay Köymen, İbrahim Kafesoğlu'na göre Anadolu sahasına yönelen çalışmalara başlamıştı. Benim çalışmamı takdirle karşılayan Köymen, oradaki bir haritayı özellikle raporunda zikretmiş idi. Bunda Türklerin 1071 sonrasında doğrudan Konya'ya yönelmedikleri, asıl hedeflerinin İstanbul olduğu vurgulanmıştı. Konya'nın paytaht olması 1097 sonrasında gündeme gelmişti.

Rahmetli Köymen bu küçük haritayı önemli bir buluşun eseri olarak hep belirtmiş, kendisini konu üzerinde daha geniş düşünmeye zorladığını söylerdi. Benim o zamanın bilgilerine göre, Kutalmış evladının öncelikle İstanbul'a yönelmesinin sebebi, Anadolu yol düzeninin Bizans, yani İstanbul merkezli olması idi. Hedef İstanbul olunca öncelikle oraya doğru gidilmesi esas olacaktı.

Evet, vaktiyle bütün yollar Roma'ya çıkarmış; Bizans döneminde ise bütün yollar artık İstanbul'a çıkıyordu. Ve Türkler, Kutalmış evladı da bu genel eğilimin gereğini yapmış, İstanbul'a yönelmişti. Kutalmış evladı, İstanbul yolu üzerindeki önemli merkez İznik'e ulaştı ve orasını merkez/paytaht ederek asıl amaca yönelik bir üs olarak kullanmak istedi.

İstanbul'a hâkim olmak amacıyla, Kutalmışoğlu Süleyman Beğ yalnız değildi. XI. yüzyıl ikinci yarısında 1071 sonrasında tüm askeri gücüyle İstanbul'a yönelen bir başka Türk kumandanı daha vardı: Çaka Beğ. Çaka Beğ, ilk askeri harekâtında başarılı olamayıp esir düşmüş idi. Onun hangi boydan olduğu veya dayandığı büyük bir Türk kitesinin olup olmadığı şimdilik bilinmiyor. Fakat çağında çok önemli bir kişi olmalı ki onun kızı ile Kutalmış-oğullarından Kılıçarslan evlenecektir.

Çaka Beğ'in de hedefi İstanbul idi ve bunun için yeni müttefikler aramış ve bulmuştu. Bu gayesi için Doğu Avrupa'daki öteki Türk boyları, mesela Peçenekler ile işbirliği yapmakta idi. İstanbul'a sıkışıp kalan Bizans müşkil durumda kalmıştı; doğudan Kılıçarslan, batıdan da Çaka Beğ İstanbul'u tehdit ediyordu. Buna karşı Bizans siyaseti devreye girdi ve başarılı oldu; Çaka Beğ damadı Kılıçarslan eliyle bertaraf edildi. Çaka Beğ'in dayandığı ve müttefik olduğu Peçenek Türkleri ise bir başka Türk boyu Kumanlara kırdırıldı.

Kılıçarslan kendisi doğudan İstanbul'a büyük ve güçlü bir hareket yönelmedi; Avrupada hazırlandığını duyduğu Haçlılar üzerine geliyordu. İstanbul'a doğru harekâtında artık tek kalmış olan Kılıçarslan, İstanbul emelininin imkânsızlığını bir tarihte görmüş olmalı. 1096 da başlayan olaylar sonucu İstanbul'a hâkim olmak imkânsızlaşmıştı. O zaman ne yapacaktı?

Kılıçarslan'ın müstakbel siyasetinde iki hedef oldu. Ya burada kalacaktı, ya da KUTALMIŞ evladı olarak Büyük Selçuklu yönetimine talip olacaktı. Öncelikle Haçlı güçlerini tehdidi bertaraf edilmeli idi; Haçlıların sayıları çok olunca kaleye çıkışp kalmak istemedi ve İznik'den ayrıldı ve Haçlıları açık alanda savaşa zorlayıp yok etmek istedi.

Savaşları anlatmayacağız. Ama hem Kutalmış evladı, hem de öteki Türk kumandanları, İznik'de durulamayacağını anlamışlardı.

Konya, genelde XI. Yüzyıla gelinceye kadar Anadolu ortasında büyük ve etkili sayılmayacak bir yerleşmedir. Ancak onun Türk ve dünya tarihindeki önemi, Haçlı seferleri ile ortaya çıkacak ve belirlenmiştir.

Birinci Haçlı seferinde Kutalmış evladının merkezi İznik'en elden çıkması ile Selçuklular, yeni coğrafyada kolaylıkla ulaşamayacak yeni bir merkez aradılar. Larende, Garsaura ve İconium adlı Bizans taşra yerleşmeleri çoktan Türklerin eline geçmiş bulunuyordu. Şikarî bu üç merkez arasındaki çekişmenin ve sonucunun gelişmesine dair önemli kayıtlara sahiptir. Çünkü bu yerleşmelerin her üçü de kendilerine göre etkili yerlerde olup, hepsinin de bir merkez olmak bakımından üstünlükleri veya zaafıları, bir başka ifade ile olumlu ve olumsuz yönleri vardı. Bu tür çekişmelerin demek ki Şikari devrine kadar söylentileri deveren etmiş.

Şikari (*Karaman-name*, M.Sözen-N.Sakaoğlu, 2011 İstanbul, s.101 ve dev.) Doğudan gelen Beyin önce Aksaray'a geldiğini bir süre oturduğunu belirtir. Sonra bir av sırasında Larende'ye ulaşır ve güzel âb u havası olduğunu görür. Bir nice yıl burada kalır. Bu süre içinde Beylerinden birisi Konya'dan söz edince orayı görüp beğenir. Konya etrafındaki ili, yani dağınık yaşayan Türkleri sürüp Konya'ya yerleştirip orayı mamur eyler. Bundan sonra bir süre Larende'de bir süre de Konya'da oturur.

Bir başka boyun önderi olan Ertuğrul, doğudan Aksaray'a gelir ve orada bir eyyam kalır. Onun bir oğlu olup adı da Kılıçarslan'dır. Kılıçarslan bir zaman sonra Konya'da oturmayı tercih ederek orasını pay-taht yapar. Konya'da yirmi sene kadar oturur. Bu sırada Konya'ya Frenk gelir ve etrafı yağma eder. Bu kayıt muhtemelen Üçüncü Haçlı Seferinin izleridir.

Şikari'deki bu karışık olaylar sırasında bir suda boğulma olayından da söz edilir. Fakat bu suda boğulma rivayeti Haçlı kralı kadar belki Habur çayındaki

I.Kılıçarslanın boğulmasını da yansıtabilir; fakat 1190 daki boğulma Şikari'ye daha yakın tarihli olduğundan bu ihtimal güçlüdür.

Görülüyor ki Şikari, erken devirlerde bu üç yerleşim merkezinin de hakkını vermeye çabalamıştır. Bu sadece bir hak verme değil, bir başka gerçeğin ifadesi de olabilir. Şikari'nin, Kutalmış evladına sempatisi olmamasına rağmen, Konya şehrini ayrı tuttuğu muhakkaktır. Bir başka ifade ile Kutalmış evladı ile Konya'yı özdeşleştirmemiş olabilir. Bu sebeple İznik'in elden çıkmasından sonraki Paytaht seçme olayının yıllarca sürdüğünü işaret edebilir. 1097 de İznik elden çıkınca, Konya'nın tercihi ile bitecek uzun bir süreç başlamıştır.

Bu üç merkezin hepsi de merkezi yaylada bulunuyordu. Hepsi de hem ova kesiminde yer alıyor, hem de yayla ve dağlara yakın bulunuyordu. Üçü adeta bir saç ayağı gibi birbirini tamamlamakta idiler. Doğudakinden başlayarak bu küçük yerleşmeleri gözden geçirelim.

a. Garsaura sonradan Aksaray adını alacak olup, ülkenin doğu kesimi ile yakından ilgili olabilirdi. Gerçi ülkenin merkezi ve kuzey kesimleri ile de ulaşım bağları ile kurulabilirdi. Öteki merkezlere göre, daha az önemli bir aday sayılabilirdi.

b. Larende yaylanın aşağı kesiminde yer almakta olup, daha çok güney kesimi ile rahat ilişkilerde bulunabilirdi. Onun da kuzey ve batı ile münasebetleri ötekilere göre daha geridedir. Yeri ve konumu ile hiç de bütün Anadolu'yu kapsayabilecek durumda değildi; ama yeni yollar ve tesislerle da pekâlâ Diyar-ı Rum'un bir merkezi olabilirdi.

c. İconium, öteki yörelerle de çok daha kolaylıkla ilişki kurabilen bir mevkide idi. Eskiden beri hem Efesos, hem de daha sonraki zamanlarda Bizans/İstanbul ile ilişkisi vardı. Bu sebeple öteki yerlere göre üstünlüğü dolayısıyla tercih edilmişti. Bu tercihin haklı olduğu da zaman için de ortaya çıkacaktır.

Şehir ve yerleşim olarak da gelişmeye ve büyümeye elverişli fiziki şartlar içermekte idi. Savunma imkânları, hem uzaktan (Gevale) hem de doğrudan surlar ve yapay tahkimat ile güçlendirilebilecekti.

Sonuç olarak Kutalmış evladı ilk haçlı seferinin, kendilerinin merkezini kaybettirmesi açısından, bu felaketin ardından yıllar sürmüş olması gereken bir arayışın ardından Konya'yı merkez olarak seçtiler. Bu tercih sonucu eski İconium, artık Konya adını alıp yepyeni bir görev de üstlenecektir. Eski Bizans/ Roma kasabası zaman içinde tam anlamıyla bir şehir halini alacaktır.

Diyar-ı Rum/ Anadolu Sahası Selçuklu Tercih Olmak Gereken Yerleşimlerin İklimlerinin Mukayesesi.

İklim Değerleri için, farklı tarihlerde alınan değerler arasında az da olsa bazı farklar vardır. Bunlar bize göre önemli değildir. Çünkü ancak uzun süreli (en azından 50 yıllık) rasatlar tercih edilmelidir. Fakat bu kadar uzun süreli Rasatlar pak yoktur. Bu sebeple aşağıdaki değerlerin, hepsini aynı kaynaktan aldık. Bu sebeple mukayese imkânı olabilir.

1. İZNİK:

Rasat alınan yerin irtifa: 98 m.
Yıllık ortalama: 14,2 C
Yıllık yağış: 589 mm.
Kurak aylar: 8,7 ve 6.
Yağışlı.....: 1,12,12.

2. İÇ ANADOLU ŞEHİRLERİ:

	KONYA	Larende/KARAMAN	AKSARAY
İrtifa:	1029 m.	971 m.	1036 m.
Yıllık sıcaklık:	11,3 c.	11,8 c	12,0 s
Yıllık Yağış: mm	337 mm	354 mm	396 mm
Kurak aylar:	8,7,9	8,7,9	7,8,9
Yağışlı :	5,1,12 (82 gün)	4,12,5	1,12,2 (71 gün)

Bu üç yerleşimin Konya dışındaki hiç birinde, şehre çok yakın bir yemyeşil vadi yok gibidir. Meram bu açıdan, Konya yakınlarına gelen hemen herkesin dikkatini çekmiştir.

İklim değerleri bakımından bu üç yerleşim yerinin birbirinden pek farkı yok gibidir. Hepsi de Türkistandaki geleneksel Türk şehrinin iklim değerleri ile bir ve beraber gibidir.

Türkistan Şehirleri:

Taraz:	Oş	Türkistan/Yesi	Sayram
628 m.	978 m.	212 m.	673 m.
10,7 c	11,7 c	12,1 c	11,6 c
327 mm	379 mm	203 mm	556 mm
8,9,7 (kurak aylar)	8,9,7	8,9,7	8,7,9
4,3,5 (yağışlı)	3,4,5	4,12,3	3,4,12

Sonuç olarak diyebiliriz ki

Şikarî'deki dağınık bilgiler, Türklerin Anadolu ortalarında bir paytaht aramalarını yansıtmış olabilir. Hatta biraz daha abartmalı olarak diyebiliriz ki karar vericiler bu üç merkezde belirli sürelerde, bir-iki yaz ve kış oturmuşlardır. Bu sebeple Konya'nın paytaht oluşu ile ilgili olarak teklif edilen ve şimdilik kabul edilen 1116 tarihi, pekâlâ gerçek olarak kabul edilebilir. Bu arayış ve karar verme süreci en azından on yıldan fazla devam etmiş olması yadırganmaz.
